Rekommendationen är granskad och utarbetad av medlemmar från terapigrupp onkologi/hematologi

Utarbetat av:
Emilia Eklund (eed019), Hanna Lagvik (hnn019), Leah Thellbro (lto001)

Granskat av:
Emma Ölander (eor001) , Elin Jänes (ejs001)

Fastställt:
2026-10-25

Giltigt till och med:
2027-10-25

Version 1.1

Säker hantering av cytostatika/cytotoxiska utsöndringar i hemmet

Respektive kommun ansvarar för att fastställa de rutiner som ska tillämpas inom den egna verksamheten. Denna rekommendation är framtagen som ett stöd i det arbetet och bör vid behov kompletteras med lokalt anpassade riktlinjer utifrån verksamhetens specifika förutsättningar. Innehållet är utformat i enlighet med gällande föreskrifter från Arbetsmiljöverket (AFS 2023:1, 2023:2, 2023:10 och 2023:11) samt på Vårdhandboken, Nationella Regimbiblioteket och Regionalt cancercentrum. Dessa källor redovisas i referenslistan.

Med anledning av återkommande frågor kring peroral administrering av cytostatika/cytotoxiska läkemedel har viktiga punkter om detta inkluderats i slutet av rekommendationen, även om de inte direkt berör hantering av utsöndringar.

Risker vid hantering av cytostatika/cytotoxiska läkemedel

Hantering av dessa läkemedel medför olika risker. Information om ett specifikt läkemedel kan hittas i FASS och i basfakta i det Nationella regimbiblioteket. Många cytostatika/cytotoxiska läkemedel kan framkalla allergiska reaktioner samt orsaka lokal irritation på hud och slemhinnor vid direkt kontakt. Långvarig exponering eller enstaka tillfällen med extremt hög exponering är förenade med ökad risk för genetiska skador och cancer.

Utsöndringar av cytostatika/cytotoxiska läkemedel

Dessa läkemedel utsöndras både i oförändrad form och som aktiva och inaktiva metaboliter. Rester kan finnas i utsöndringar från patienten i sju dygn efter avslutad behandling. Utsöndringar inkluderar urin, avföring, kräkningar, blod, extrem svettning och övriga kroppsvätskor. Under denna period måste alla utsöndringar betraktas som farligt avfall och hanteras därefter.

Vanlig hudkontakt med patient innebär ingen risk för exponering. Om patienten är självständig i hygien och toalettbesök krävs inga särskilda skyddsåtgärder vid omvårdnad.

Kunskap och Kompetens

Vårdpersonal ska ha kunskap om riskerna vid hantering av cytostatika/cytotoxiska utsöndringar i hemmet. De ska förstå hur dessa risker kan undvikas samt hur kontaminerat material, såsom avfall, spill och utsöndringar, tas om hand. Vid god kunskap, följsamhet till rutiner, korrekt användning av godkänd skyddsutrustning samt tillämpning av basala hygienrutiner och noggrann handtvätt är exponeringsrisken låg.

Riskbedömning

Respektive verksamhet ska genomföra en riskbedömning av arbetssättet. Denna ska göras vid förändrade arbetsförhållanden och årligen som en del av det löpande systematiska arbetsmiljöarbetet. Bedömningar dokumenteras skriftligt, och vid behov ska skyddsåtgärder föreslås och implementeras.

Gravida och ammande

Vårdpersonal ska informeras om riskerna vid hantering av cytostatika/cytotoxiska läkemedel som är reproduktionsstörande eller kan ha skadlig inverkan på graviditet eller amning. För vårdpersonal som är gravida eller ammande och som kan komma att exponeras för dessa läkemedel ska en individuell riskbedömning genomföras. Om riskbedömningen visar att det finns risk för skadlig påverkan bör alternativa arbetsuppgifter erbjudas.

Omvårdnadsarbete som innebär hantering av cytostatika/cytotoxiska utsöndringar rekommenderas inte för personal som är gravida eller ammande, eftersom risken för exponering aldrig helt kan elimineras. Detta gäller vid vård av patienter under pågående behandling samt i sju dygn efter avslutad behandling.

För att minimera exponeringsrisk både för egen del och för omgivningen rekommenderas följande rutiner under pågående behandling och i sju dygn efter avslutad behandling med cytostatika/cytotoxiska läkemedel:

Handtvätt:

Tillämpa basala hygienrutiner. Tvätta alltid händerna med tvål och vatten efter all hantering av cytostatika/cytotoxiska utsöndringar. Avsluta med handdesinfektion.

Skyddsutrustning:

Använd cytostatikagodkänd engångsskyddsrock (kategori 3) med helfront, lång ärm och mudd samt cytostatikagodkända nitrilskyddshandskar (typ B) vid omhändertagande av kräkningar, urin, avföring, blod och övriga kroppsvätskor samt vid bäddning. Handskarna dras över skyddsrockens mudd och bytas genast vid spill, efter 30 minuters arbete samt mellan olika arbetsmoment.

Skyddsglasögon eller visir används vid risk för stänk i ögonen och rengörs direkt efter avslutat arbete. Om ögon eller hud kommer i kontakt med utsöndringar, skölj omedelbart det berörda området med rikliga mängder vatten. Vid risk för inandning av aerosoler ska andningsskydd med skyddsnivå minst FFP2 användas, men vid hantering av spill, exempelvis större mängder varm urin, minst FFP3.

Förbrukad skyddsutrustning läggs i dubbla plastpåsar som försluts och kastas antingen i hushållssoporna eller i en gul avfallsbox märkt med etikett “Cytostatika och läkemedelsförorenat avfall”.

Omhändertagande av avfall, spill och utsöndringar under pågående behandling och i sju dygn efter avslutad behandling med cytostatika/cytotoxiska läkemedel:

Använd ALLTID skyddsutrustning och tillämpa basala hygienrutiner.

Om gul avfallsbox märkt “Cytostatika och läkemedelsförorenat avfall” finns tillgänglig, använd denna för avfallshantering i stället för hushållssopor.

Kräkningar:

- Vid kräkningar i toaletten, stäng toalettlocket och spola två gånger.
- Kräkpåse försluts och läggs i ett absorberande underlägg. Använd dubbla plastpåsar som försluts och kastas direkt i hushållssopor.
- Vid spill, låt den utspillda lösningen sugas upp med engångsmaterial. Torka utifrån och in för att begränsa spridningen. Rengör ytan mekaniskt med rengöringsmedel och vatten. Torka torrt och upprepa vid behov. Punktdesinfektion kan göras efter rengöring. Lägg allt material i ett absorberande underlägg innan det försluts i dubbla plastpåsar och kastas direkt i hushållssopor.

Blod och övriga kroppsvätskor:

- Sårförband och kompresser läggs i dubbla plastpåsar som försluts och kastas i hushållssopor. Om sekretionen är riklig, läggs allt material i ett absorberande underlägg innan det försluts i dubbla plastpåsar och kastas direkt i hushållssopor.
- Vid spill, låt den utspillda lösningen sugas upp med engångsmaterial. Torka utifrån och in för att begränsa spridningen. Rengör ytan mekaniskt med rengöringsmedel och vatten. Torka torrt och upprepa vid behov. Punktdesinfektion kan göras efter rengöring. Lägg allt material i ett absorberande underlägg innan det försluts i dubbla plastpåsar och kastas direkt i hushållssopor.

Urin och avföring:

- Patienten bör sitta ner vid toalettbesök. Spola med nedfällt toalettlock två gånger och därefter tvätta händerna med tvål och vatten.
- Om patienten behöver hjälp vid toalettbesök och hygien ska skyddsutrustning användas. Denna tas av inne i badrummet och läggs i dubbla plastpåsar som försluts och kastas direkt i hushållssopor.
- Inkontinensskydd och stomipåsar läggs i ett absorberande underlägg innan de försluts i dubbla plastpåsar och kastas direkt i hushållssopor.
- Tömbara kateterpåsar får endast användas om patienten sköter sin hygien och toalettbesök själv.
- Icke tömbara kateterpåsar knyts ihop utan att tömmas först och läggs i dubbla plastpåsar som försluts och kastas i en gul avfallsbox märkt med etikett “Cytostatika och läkemedelsförorenat avfall”.
- Om urin samlas i flaska eller bäcken ska lock användas. Låt urinuppsamlare stå tills urin har svalnat. Töm innehållet i spoldesinfektor eller i toalett. Undvik stänk. Stäng toalettlocket och spola två gånger.
- Flergångsmaterial desinfekteras i disk- eller spoldesinfektor alternativt diskas i hemmet efter varje användning.
- Vid spill, låt den utspillda lösningen sugas upp med engångsmaterial. Torka utifrån och in för att begränsa spridningen. Rengör ytan mekaniskt med rengöringsmedel och vatten. Torka torrt och upprepa vid behov. Punktdesinfektion kan göras efter rengöring. Lägg allt material i ett absorberande underlägg innan det försluts i dubbla plastpåsar och kastas direkt i hushållssopor.

Svett:

- Dusch och byte av sängkläder och kläder görs oftare vid kraftig svettning.
- Se tvättanvisning nedan.

Tvätt:

- Tvätt som inte förorenats tas om hand på vanligt sätt.
- Tvätt som förorenats av spill eller utsöndringar tas omhand direkt om det går, skilt från annan tvätt. Om det inte går, lägg den i dubbla plastpåsar och förslut tills tvätt kan ske.
- Hantera textilerna varsamt, rulla ihop försiktigt. Skaka inte. Använd vanligt tvättmedel.

Att tänka på vid peroral administrering av cytostatika/cytotoxiska läkemedel:

- Använd endossystem alternativt separat dosett om originalförpackning inte används.
- Tillämpa basala hygienrutiner. Tvätta alltid händerna med tvål och vatten efter all hantering av cytostatika/cytotoxiska läkemedel. Avsluta med handdesinfektion.
- Cytostatikagodkända nitrilhandskar ska alltid användas.
- Hela tabletter/kapslar kan hällas över i medicinbägare alternativt kan en engångssked eller pincett användas vid uttag ur tablettburk. Undvik direktkontakt med läkemedlet.
- Flergångsmaterial (t.ex. pincett eller sked) desinfekteras direkt efter användning i dekontaminator eller diskas i hemmet. Engångsmaterial läggs i dubbla plastpåsar, försluts och kastas direkt i hushållssopor.
- Tabletter/kapslar får aldrig delas eller krossas.
- Använd inte förpackningar där det finns synligt pulverdamm bland tabletterna.
- Förvara cytostatika/cytotoxiska läkemedel oåtkomligt för andra.

Referenslistan:

Denna rekommendation har utarbetats med stöd av föreskrifter och nationella riktlinjer från Arbetsmiljöverket, Vårdhandboken, Nationella Regimbiblioteket och Regionalt cancercentrum.

1. Arbetsmiljöverket. AFS 2023:1 – Systematiskt arbetsmiljöarbete - grundläggande skyldigheter för dig med arbetsgivaransvar [Internet]. Stockholm: Arbetsmiljöverket; 2025. Tillgänglig från: https://www.av.se
2. Arbetsmiljöverket. AFS 2023:2 – Gravida och ammande arbetstagare [Internet]. Stockholm: Arbetsmiljöverket; 2025. Tillgänglig från: https://www.av.se
3. Arbetsmiljöverket. AFS 2023:10 – Risker i arbetsmiljö [Internet]. Stockholm: Arbetsmiljöverket; 2025. Tillgänglig från: https://www.av.se
4. Arbetsmiljöverket. AFS 2023:11 – Arbetsutrustning och personlig skyddsutrustning - säker användning [Internet]. Stockholm: Arbetsmiljöverket; 2025. Tillgänglig från: https://www.av.se
5. Arbetsmiljöverket. Cytostatika och cytotoxiska läkemedel [Internet]. Stockholm: Arbetsmiljöverket. Tillgänglig från: https://www.av.se
6. Vårdhandboken. Cytostatika/cytotoxiska läkemedel [Internet]. Tillgänglig från: https://www.vardhandboken.se
7. Regionalt cancercentrum. Handhavande av cancerläkemedel – Underlag till riskanalys [Internet]. Tillgängligt från: Microsoft Word - Handhavande cancerläkemedel riskanalys 240510.docx
8. Kunskapsbanken – Nationella Regimbiblioteket. Basfakta om läkemedel [Internet]. Tillgänglig från: Basfakta om läkemedel
9. FASS. Läkemedelsinformation [Internet]. Tillgänglig från: https://www.fass.se
10. Regionalt cancercentrum. Arbetsmiljöansvar vid handhavande av cancerläkemedel [Internet]. Tillgänglig från: Arbetsmiljöansvar vid handhavande av cancerläkemedel
11. Vårdhandboken. Basala hygienrutiner- översikt [Internet]. Tillgänglig från: Översikt - Vårdhandboken